
ПРЕДИЗВЕКАТЕЛСТВОТА НА НОВИЯ ЗАКОН ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ

ст. ас. Славка Димитрова, БСУ

CHALLENGES TO THE LAW OF DEVELOPMENT OF FACULTY

Slavka Dimitrova, BFU

Abstract: The article deals with the provision of the new law of the faculty staff in Bulgarian universities. Deals with the requirements for acquiring a PhD=

Key words: faculty, PhD, degree

През март 2000 г. Европейският съвет прие в Лисабон. **стратегия за развитие на Европейския съюз**. ЕС има нова стратегическа цел, която отразява разбирането за ключовата роля на образованието и науката за социално-икономическото развитие на всяка страна. За това е необходимо европейските страни координирано да предприемат някои мерки в областта на образованието и обучението. В изпълнение на ангажиментите си към Европейския съюз в чл. 9, ал.2, т. 3 от ЗВО се предвижда Народното събрание да приеме стратегия за развитието на висшето образование, която да съдържа националните приоритети и цели за развитие на висшето образование, както и мерки за тяхното реализиране. Такава стратегия до момента не е приета. Изготвен е обаче проект за Национална стратегия за научните изследвания в периода 2009-2019 г. В стратегията са формулирани следните цели:

1. **Формиране на национални научни приоритети**
2. **Увеличаване на средствата за финансиране на науката.**

ЕС поставя пред държавите членки задачата да увеличат разходите за изследване и иновации до 3% от БВП до 2011 г., като поне 2% да се осигурят от бизнеса. От 27-те членки на ЕС по разходи за научно-изследователска и развойна дейност България е на 25 позиция. Този факт показва липса на политика за насърчаване на научно-изследователската дейност.

3. **Изграждане и утвърждаване на научноизследователски институции, структури и мрежи с капацитет да извършват научни изследвания и да създават иновации на европейско и световно равнище¹.**

---

¹ С конкурс „Университетски научноизследователски комплекси” 2009 от Фонд „Научни изследвания” ще бъде финансирано изграждането на три национални университетски комплекса – В Медицинския университет – София, СУ „Св. Климент Охридски” и ТУ-София.

В Глава III от проекта за Национална стратегия за развитие на научните изследвания се предвижда създаване на университетски научно-изследователски комплекси, които да създадат "трайни връзки между висши училища и други научни звена". До 2014 г. ще бъде подкрепено изграждането на поне три такива комплекса, а до 2019 г. техният брой ще бъде увеличен на пет. Тези комплекси ще бъдат изградени около водещи висши училища, осъществяващи научноизследователска дейност в приоритетни научни области

4. Подобряване на състоянието на материалната база и оборудването в научноизследователските институции и структури с оглед създаване на условия за осъществяване на качествени научни изследвания

5. Изграждане на нова политика по отношение на учените

В стратегията се предвижда приемане на нов закон, който да отмени действащия Закон за научните степени и научните звания и да доведе до изграждане на нов модел за научното израстване и децентрализация на процедурите при запазване на държавната гаранция за качество. Нуждата от създаване на такъв модел за придобиване на научните степени и академичните длъжности е безспорна. Направеният сравнителен преглед на законодателството на държави-членки на ЕС показва, че във всички държави, с изключение на Швеция и Белгия, уредбата на научните степени и научните звания се съдържа в общите закони за висшето образование, а не в специални актове. Обща характеристика на процедурата по присъждане на докторска степен е липсата на централизиран орган със съответни правомощия и на детайлизирана уредба, задължителна за всички висши учебни заведения в страната. Това решение се обяснява с предоставената им автономия от националния законодател. Всяко учебно заведение самостоятелно изготвя критериите за присъждане на научните степени и определя различните им видове, но в рамките на общоустановените изисквания. Правомощията на изпълнителната власт са символични. В САЩ е възприета тристепенната система - бакалавър, магистър и доктор. В законодателствата на повечето държави не съществува аналог на понятието "научна степен" по смисъла на чл. 2 от отменения Закон за научните степени и научните звания на Република България ("доктор" и "доктор на науките"). Възприет е терминът "квалификационни степени", в които се включват бакалавърска, магистърска, докторска степен и следдипломните квалификации. В това отношение се забелязва тенденция за налагане на англо-санксонският модел в развитието на академичния състав, която за съжаление не се съчетава със запазването на специфичните ни национални традиции.

Какъв подход възприе българският законодател?

1. Научни степени и академични длъжности

Новият закон за развитието на академичния състав предвижда научните степени в Република България да са "доктор" и „доктор на науките“. Въвежда академичните длъжности: "асистент", „главен асистент“, "доцент" и "професор" - във висшите училища и "изследовател", "старши изследовател" и "главен изследовател" - в БАН и другите научни организации. Академичните длъжности "асистент" и "изследовател" се заемат само от лица с придобита научна степен "доктор", като са предвидени и някои изключения в медицинските университети, във висшите училища по изкуства и спорт, във военните висши училища, както и в други специализирани висши училища.

Въвеждат се неакадемичните длъжности "стажант асистент" и "преподавател по практически дисциплини" във висшите училища, а в научните организации - "стажант изследовател"². Според чл. 15, ал.2 от ЗРАСРБ академичните длъжности се заемат при условията на **основен трудов договор**. Изискването за заемане на академична длъжност само при условията на основен трудов договор ограничава правото да се полага допълнителен труд. Освен това по никакъв начин не съответства за постигане на една от основните задачи на Лисабонската стратегия, а именно премахване на бариерите пред мобилността на изследователите. Това ограничава още възможността висшите училища да привличат изследователи чрез индивидуални договори и намалена учебна натовареност.

2. Процедура

Едно от предимствата на закона е свързано с **децентрализацията на процедурите**. В същото време се създава свръхцентрализация по отношение на контрола.

Научните степени „доктор” и „доктор на науките” се придобиват само във ВУ и научни организации, получили акредитация за обучение в научна степен „доктор” от НАОА, при условията и реда на ЗВО. Всички процедури се прехвърлят на самите висши училища и научни организации. Съгласно чл. 1, ал. 3 от ЗРАС „Конкретните условия и ред за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности се определят със съответни правилници на висшите училища и научните организации при спазване на **единните държавни изисквания**”. Единните държавни изисквания и процедурите по приема и обучение на докторанти обаче ще бъдат регламентирани с правилник за прилагане на закона. Същевременно един от принципите на този закон е да „гарантира обществен интерес, свързан с качеството на образователния процес и научните изследвания, **чрез въвеждане на единни държавни изисквания и национален контрол за тяхното спазване**”³.

Защитата на дисертационния труд да се извършва пред жури, което се определя "ad hoc" за целите на съответната процедура. Във всяко жури има изисквания за

---

² В закона не е ясно решен въпросът за приравняването на „заварените” научни степени и научни звания с нововъзприетите. Казано е, че научните звания на членовете на академичния състав, получени съгласно отменения Закон за научните степени и научните звания, се заменят с академични длъжности. Съгласно §5, ал. 3 лицата, придобили научни степени и звания при условията и по реда на ЗНСЗ, **запазват научните си звания и научните степени и след като престанат да заемат научни или академични длъжности**. Това поставя въпроса дали това се отнася и за придобилите научна степен и по този закон? Според световната практика научните степени се запазват, но академичната длъжност не. Също така академичната длъжност е обвързана с конкретно висше училище или научна организация.

³ Имаше предложение за запазване на национални критерии при присъждане на докторска степен. Становището на вносителя е, че липсата на такива наистина ще породят различия в качеството на доктори, университети и институти, но това различие ще стимулира конкурентността в академичните среди.

определен брой външни участници, като при защита на дисертацията външните са мнозинство в състава на журито. Членовете се избират от Национална листа на журита по **научни области**, а при възможност и **по направления и специалности**. Националната листа включва както български граждани хабилитирани лица, така и чуждестранни учени. Не е уточнен въпросът как се формира тази листа и какво е участието на висшите училища при определянето ѝ.

Контролът по спазване на процедурите се осъществява от комисия, определена със заповед на министъра на образованието, младежта и науката, а Висшата атестационна комисия се закрива. Значителна част от дискусиата в Народното събрание бе посветена именно на тази контролна комисия, тъй като законът не дава отговор на въпросите как се избира комисията, какъв е мандата ѝ, какъв е начина за прекратяване на правомощията на членовете ѝ, на какъв принцип ще се извършват проверките и най-вече доколко комисията ще действа независимо, след като е подчинена на министъра. Процедурите по защита на дисертацията или хабилитацията могат да бъдат спирани от министъра на образованието, младежта и науката, в случай че контролната комисия констатира нарушение. Това е в разрез с твърдението, че закона предлага преход от централизация и бюрократично управление на системата към децентрализация и широка автономия на висшите училища и научните организации.

Законът предвижда приключилите процедури да се обжалват пред Арбитражния съвет на НАОА. Основанието е допуснати съществени нарушения, а като съществени се определят „тези нарушения, чието действие би повлияло на крайния резултат”. Решенията на Арбитражния съвет не подлежат на съдебен контрол. Това законодателно решение стана повод Президента да върне за ново обсъждане в НС закона. В мотивите за връщането е посочено, че изключването на съдебния контрол върху решенията на Арбитражния съвет е в противоречие принцип за съдебен контрол върху актовете на администрацията, установен в Конституцията⁴. След повторното приемане на закона, същата разпоредба е едно от основанията за искането за обявяване на противоконституционност на Закона за развитието на академичния състав.⁵

Не бихме могли да направим цялостна оценка на новите положения в закона преди произнасянето на Конституционния съд и преди приемането на Правилника за приложението на ЗРАС и нов Закон за висшето образование. Като положителен момент можем да оценим отпадането на класификацията на специалностите на научните работници с нейните тежки шифри. Безспорно е, че законът решава проблем, отлаган от двадесет години. Друг е въпросът какво решение предлага. Струва ми се, че в този си вид новият закон създава повече проблеми, отколкото решава. Затова на този етап вместо да приключи с ясни изводи, ще завърша изложението си с отворени въпроси.

⁴ Указ №99 от 28.04.2010г. за връщане за ново обсъждане в Народното събрание на Закона за развитието на академичния състав в Република България

⁵ С определение от 15 юни 2010 г. по к.д. №13 от 2010 г. Конституционният съд допусна за разглеждане по същество искането на 52-ма народни представители от 41-то Народно събрание за установяване противоконституционността на чл. 1, ал. 3; чл. 2, ал. 1, т. 2; чл. 4, ал. 3; чл. 5, ал. 3; чл. 10, ал. 2; чл. 12; чл. 15, ал. 2; чл. 17; чл. 18; чл. 24, ал. 2; чл. 27, ал. 1; чл. 27, ал. 4, изр. второ; чл. 29; чл. 24, 25, 26, 27, 28 и 29; чл. 30; чл. 34; чл. 34, ал. 5; чл. 34, ал. 6; чл. 35, ал. 1, т. 2; чл. 35, ал. 4; § 2; § 3; § 7; § 9, ал. 1, изр. второ и ал. 2; § 10 и § 11 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (обн. ДВ, бр.38 от 21.05.2010 г.)